

ПРИЛОЗИ ПРАВНОЈ ИСТОРИЈИ МАНАСТИРА У ГРЧКИМ ОБЛАСТИМА ПОЗНОРИМСКОГ ЦАРСТВА У IV. – VI. ВЕКУ.

II.

ДИСЦИПЛИНАРНО-КАЗНЕНО ПРАВО ЗА МОНАХЕ.

Државно законодавство ограничава се првобитно на донашање законских казnenих одредаба (мера) гледе оних преступа, који могу настати с обзиром на однос између државне власти и монаха. Ове мере имају сврху, да спрече и онемогуће акције монаха, које иду за тим да недозвољеним тумултуарним сретствима наруше јавни мир и ред и угрозе постојећи државни и друштвени, у то време изразито сталешки поредак¹. Што се тиче односа манастира и монаха према црквеним властима као и у погледу унутарње дисциплине у манастиру римска држава у прво време није сматрала за потребно, да предузима било какве легислативне мере, него је нормирање ових односа оставила вишим црквеним законодавним инстанцијама (топичким и икуменским саборима) и монашком автономном статутарном законодавству. У интермонашким односима, који су владали пре постанка установе манастира, развиле су се биле већ извесне конвенционалне форме, иако је наравно однос између старијих (πατήρ, διδάσκαλος, γέρον) и млађих био чисто моралне природе те за такав однос није постојала још потреба дисциплинарно-правних норми. Основна начела спољашњег монашког дисциплинарног права нормирао је васељенски сабор у Халкидону, узимајући при том у обзир искуства и праксу, како се она формирала у току дугогодишњих односа између надлежне црквене власти с једне и манастира и монаха с друге стране, настојећи уједно уклонити многе постојеће инконвенијенције, које су биле од уштрба како по унутарњи црквени поредак тако и по авторитет редовне црквене власти.

За нормирање унутарње манастирске дисциплине било је надлежно автономно манастирско статутарно законодавство; ово

¹ О сталешкој структури позноримске империје E. Stein, *Geschichte des spätromischen Reiches I*, Wien 1928. pp. 21/2 et 27/8. О природи црквено-политичких акција и агитација монаха те о опасном карактеру истих по јавни поредак, нарочито у Египту, где је државна идеја међу индигеним становништвом потпуно изгубила земљиште cf. E. Stein op. cit. pp. 23, 44, 49 и E. Schwartz, *Der Prozess des Eutyches*, München, pp. 73, 75, 79, 87.

законодавно право вршио је редовито оснивач манастира, који је у претежној већини случајева био и први настојатељ новооснованог манастира. Ово статутарно законодавство, колико се из литерарних споменика може закључити, било је у старим временима, уз малене изнимке, усмене природе, и садржавало је само основна начела унутарњег манастирског поретка. Једино за историју египатског монаштва предлеже нам автентични документи, из којих разабиремо да су правни односи у манастиру били већ рано писмено фиксирани.¹ Тек у току даљег развитка била су основна начела унутарњег манастирског поретка дужом праксом према потребама места и времена допуњавана и даље изграђивана², при чему су с обзиром на постојећи дуализам у манастирском устројству, на лавриотизам (касније назван идиоритмија) и киновитизам³, а и на локалне прилике, постојале у погледу појединости унутарњег дисциплинарног поретка извесне диференције како између појединих области тако и између појединих манастира, који су се налазили на територији једне и исте области. Изградња унутарњег дисциплинарног реда уследела је претежно путем обичајног права, које је само у малом броју манастирских заједница било кодификовано нарочито у Египту (Пахомије и касније Шенуте),

¹ K. Holl, Die Bedeutung der neueröffneten meitfanischen Urkunden für die Kirchengeschichte. Sitzungsberichte der preuss. Akademie der Wissenschaften philos.-hist. Kl. III. IV. 1925 27 sqq. Али и ван Египта су почели већ почетком V стол. да писмено фиксирају норму у појединим манастирима: ταῦτα οὖν διδάσκων (sc. ἡγάτιος) ἡμᾶς ἑτέρας παραγγελλας ἐν χάριτι ἔγραψεν καὶ παρέδωκεν Callinici vita s. Hupatii, edd. Semin. philol. Bonn. sodales p. 55/6. Међутим у овом случају кодификација, изгледа, није обухватила све манифестације живота у Хипантијеву манастиру, као што се може закључити из онога места Хипатијевог житија, где су наведене опроштајне речи Хипатијеве, које је пред смрт упутио својим монасима: Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς ἐγὼ γὰρ τὸ ἑμὸν ἐκλήρωσα καὶ σπουδάσατε γνησίως δουλεύσαι τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ τῆν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάσεσθε, ὃν τρόπον ἐδεδάσασθε καμῆ-καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, ἃ ἐδιδάχθην ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὰς παρδδωτικὰς κατέχετε.

² О изменама и допунама, које може устав једног манастира од свог постанка почевши у даљем току развитка да претрпи; види O. Gradenwitz, Die Regula sancti Benedicti. Weimar 1929 passim.

³ Лавра (λαβρα) означава манастир, који се састоји из неколико одвојених ћелија, које и у међусобној духовној заједници задржавају индивидуалитет живота; киновион (κινὸβιον) пак означава монашку заједницу, која почива на конзеквентно спроведеној заједници живота уз строго елиминирање индивидуализма. О појму κινὸβιον види R. Reitzenstein Des Athanasius Werk über des Leben des Antonius. Heidelberg, 1914 p. 39 sqq.

Малој Азији (св. Василије Велики) и Палестини (св. Сава који се изрично спомиње као законодавац тамошњег лавриотског система)¹. Наравно да су манастири, чији су оснивачи дошли били до нарочито великог угледа и утицаја, својим устројством послужили као образац манастирима, који су касније оснивани; устројство великих и угледних манастира могло је и на устројство већ постојећих манастира мањег значаја утицати у правцу модификације и усавршења њихова устројства. У случају, који је у Палестини био доста чест, да је једна иста особа била оснивач двају или више манастира, било је сасвим природно, да у оваквим манастирима, уколико припадају истом уставном систему, буде у живот уведен једнак устав или да, у најнеповољнијем случају, између устава ових манастира постоје само незнатне диференције, изазване локалним потребама или каквом специјалном сврхом једног од ових манастира. При стварању устава за један манастир морало се узети обзира у првом реду на то, да ли ће манастир имати киновитски или лавриотски карактер; било је и оснивача који су оснивали манастире једног и другог устава (н. пр. св. Јефтимije и св. Сава). У житијима појединих истакнутих монаха спомиње се кодификација манастирског устројства².

Државно законодавство после васељенског сабора у Халкидону, нарочито за владе цара Јустинијана, сматрало је за потребно, да само у погледу спољашњих односа монаха специфицира њихове деликте и тачно нормира казне; сврха тога пак била је, да се заштити јавни ред и мир, а осим тога да се казним санкцијама за повреде на снази стојећих општих државних закона те специјалних за монахе и манастире изданих законских прописа очува постојећи државни и друштвени поредак, који је имао изразито сталешки карактер са постојањем привилегијских и запостављених класа и почивао на начелу коактивних класа па се свако напуштање сталеза, коме је једна личност припадала, и прелажење у други сталез и позив сматрало нарушавањем темеља постојећег поретка те се аналогно томе ква-

¹ Vita s. Sabae ed. J. B. Colerius Ecclesiae graecae monumenta III, p. 261b: ὁ δὲ πατήρ ἡμῶν Σάβας ἀρχῶν καταστάθη καὶ νομοθέτης παντός τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου καὶ πάντων τῶν ἐν ταῖς κέλλαις ἔσθι προαῖρουμένων.

² Callinici vita s. Hypatii edd. Semin. philol., Bonn. sodales p. 55 sq. ταῦτα οὖν διδάσκων (sc. Υπάτιος) ἡμᾶς ἐτέρως παραγγελλίας ἐν χάρτη ἐγραψεν καὶ παρέδωκεν.

лификовало и напуштање манастира и монашког чина у сврху ступања у државну службу или други који позив.¹ Исто тако сматрала је држава да у њену сферу спада и дужност заштите јавног морала па у сврху тог и дужност предузимање коерцитивних сретстава против иступа и поступака, који по мишљењу законодаваца изазивају саблазан и угрожавају јавни морал (н. пр. постојање двоструких мушко-женских манастира, задржавања монаха по крчмама, ступање монаха и монахиња у брак). У погледу пак унутарњег манастирског дисциплинарног поретка, који је био нормиран уставом појединих манастира, држава се није упуштала у доношење деталних законских одредаба, а исто становиште заузимала је држава и гледе дисциплинарних односа манастира и монаха према законитим органима црквене власти. У последњем случају државно законодавство стоји на земљишту канонског законодавства и ограничава се на законске мере, које имају за сврху одржавање на снази казних одредаба и осигурање оштрог примењивања канонских дисциплинарних мера.²

¹ B. Kübler, *Geschichte des römischen Rechts*, Leipzig-Erlangen 1925, p. 341 sqq и тамо наведену литературу о принудном и наследном карактеру сталежа и позива.

² Према еунуцијацијама самог цара Јустинијана каноци чине правну основу његова законодавства о манастирима. Тако н. пр. у уводу ка пов. 100 император изрично истиче *ἀκολουθούμεν γάρ, τοῖς θεοῖς κανόσι καὶ τοῖς ἀγιωτάτοις πατέράσιν οὐκ ἐπὶ ταῦτα ἐνομοθέτησαν* а у пов. 13 с. 2 *θεαλοφρονεῖν τοῖνυν τοῖς θεοῖς ἀκολουθούμεντες κανόσι*. У пов. 155 с. 36 пак позива се, чинећи расположења гледе поретка у киновитским манастирима, на *μοναχικοῖ κανόνες*. Zachariae a Lingenthal у свом издању новела t-II. p 320 a. 70 примећује: *quosnam sive canones sive τόνους imperator intelligat non satis apparet*; међутим из даљег текста законског расположења, које се односи на живот у киновијама, као и из назива *μοναχικοῖ κανόνες* може се закључити да се овде ради о статутарним нормама, пошто се ни генерално ни провинцијално црквено законодавство није упуштало у детаљно регулисање унутарњег манастирског живота. Нарочито се из употребе овог израза у житијима монаха јасно види, да реч *κανών* служи као технички термин за монашка правила *Cyrelli vita s. Euthymii ed. Montfaucon Analecta graeca I-p. 37: ἵνα μὴ διὰ τῆς μεταβάσεως ὁ κανὼν ἡμῶν διαλυθῆι*; *Cyrelli vita s. Theodosii ed. Usener p. 105: ἔρχεται εἰς τοὺς περὶ τὰ Μεταπια τόπους πρὸς τε τὸν μακαρίτην Μαρτῖνον τὸν ἀναχωρητήν, καὶ πρὸς τὸν Δουκᾶν τὸν Μεταπινὸν, καὶ τὸν τῆς ἐρήμου κανόνα παρ' αὐτῶν ἐκμανθάνει οὗς ἐν πρώτοις ὁ ἐν ἁγίοις Εὐδόκιμος τῆν μοναχικὴν ἐκπαίδευσεν ἀκριβεῶς*.

§ 1. ОРГАНИ ДИСЦИПЛИНАРНО-КАЗНЕНЕ ВЛАСТИ И ЊИХОВА КОМПЕТЕНЦИЈА.

а) НАСТОЈАТЕЉ МАНАСТИРА.

У смислу једне између 484. и 524. године издане царске конституције настојатељ манастира има надзор над одржавањем унутарњег реда и над животом и владањем подручних монаха, па у конзеквенцији тога носи пуну правну одговорност за начин живота својих монаха те се има старати за одржање доброг реда и поретка у манастиру, и не сме дозволити, да се догађају било унутарњи поремећаји било пак спољашње акције које потичу из неограничене амбиције и претеране самосвести појединих монаха.¹ Из овог права надзора извире право и дужност настојатеља, да стално контролише живот његовој јурисдикцији подложних монаха, а у даљој конзеквенцији овог има право ингеренције у све области њихова личног живота². Настојатељ носи пуну правну одговорност за тачно и савесно вршење надзора као и за сваки поремећај и инконвенијенцију у унутарњем манастирском поретку.³ Ако настојатељ, вршећи право контроле, утврди, да живот монаха и било који њихов поступак ма и у најмањој мери не стоји у складу са поретком и правилима истога манастира, дужан је да одмах корективно утиче и да не дозволи, да ова нескладност добије теже и оштрије форме.

По правилима св. Пахомија настојатељ врши надлежну дисциплинарно-казнену власт у преступима против унутарње дисциплине и хришћанско-монашке етике те у случајевима индоленције.⁴ По св. Василију Вел. *προεστώς* је редовни дисципли-

¹ Cod. Just. I 3, 39 ... *ἐκάστου* (sc. *μοναστήριον*) *δὲ ἡγούμενον ἔχει ἕνα, ἐφ' ᾧ τε τῆ μὲν τοῦ ἡγουμένου καταστάσει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ γινομένοις ἐγκινδυνεύειν τὸν ἐκλεκτὸν, τῆ δὲ τῶν μοναχῶν τὸν ἡγούμενον.* Cf. can. 4 et 18 Chal.

² Nov. 100 c. 4. *θεσιζόμεν, τὸν κατὰ καιρὸν ἐκάστου μοναστηρίου, προεστῶτα συνεχῶς ἐποπτεύειν αὐτοὺς καὶ περιεργάζεσθαι τὴν ἐκάστου πολιτείαν τε καὶ κατάστασιν.*

³ Cod. Just. I 3, 39; Novv. 12 c 3. et 100 capp. 4, 5 et 6.

⁴ Pachomii reg. capp. 5, 6, 99, 115, 118. Да настојатељу припада горе обележена дисциплинарна јурисдикција види се и из *Απορήθη, Μασαρί Αεγ Μίγνη Ρ. gr. 34 col. 264: Παθεῖσθαι καὶ κρῖνον τοὺς ἄββ σε τ. j.* круг лица, који се налази под његовом влашћу.

нарно-казнени орган.¹ Момент и начин кажњавања препушта се дискреционарном нахођењу настојатеља.²

Дисциплинарно-казнена компетенција настојатеља обухвата све преступе против унутарње манастирске дисциплине, а простире се и на преступе против одредаба државног законодавства, којима су нормирани унутарњи односи у манастирима.³ Настојатељу припада право покретања и спровођења истраге и дисциплинарног поступка у случају каквог преступа споменуте врсте и то без обзира на тежину дотичног преступа, а исто тако спада у његов делокруг и доношење пресуде⁴. Настојатељ има право да за преступе интерне дисциплине примењује све казне било прописане позитивним одредбама државног или статутарног законодавства било пак у пракси појединих манастира постојеће па и најтежу казни искључења.⁵ Дисциплинарно-казнена власт у пуном обиму концентрисана је у настојатељу; он у овој својој функцији није ни у ком правцу ограничен манастирским братством. Настојатељ у свим кривицама интерне дисциплине решава и суди у свом дискреционарном делокругу. Против кондемпнаторне сентенције настојатеља није било, како изгледа, места никаквом правном леку па је према томе била искључена могућност апелације против настојатељева јудиката⁶. Пресуде донесене у кривицама интерне дисциплине постају одмах правомоћне и извршне. Настојатељу припада и право опрошта, смањивања и ублажавања изречене казне, а исто тако и право, да по свом нахођењу према потреби поједине монахе диспензира од испуњавања извесних прописа манастирског устава⁷.

¹ *Doğ. asc.* 880, 13 и *reg. brev.* 136. Πάς ὁ παρὰ τὴν γνῶμην ἐκείνου ποιῶν ἐπιτιμάσθω *reg. brev.* 100.

² *Reg. Brev.* 106 ἐν τῇ τῶν προσατάων δοκιμασίᾳ γυαρίζεσθω ὁ καιρὸς καὶ ὁ τρόπος κατὰ τε τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος καὶ ἔξιν ψυχῆς καὶ ἀμαρτήματος διαφορᾶν. Cf. и *Pachomii reg. cap.* 118 *vindicet iuxta mensuram opusque pectati.*

³ Настојатељ у првој инстанцији има да води надзор над извршавањем и примењивањем одредаба царског законодавства, које се односе на манастире; *nov.* 100 *cap.* 5 et 6.

⁴ *Nov.* 100 с. 1 и места цитирана у следећој примедби.

⁵ *Hist. Laus.* XVIII 13; *Apophth. patr.* Migne P. gr. 65 col. 324 5 et 340; *vita s. Sabbae cap.* 41 et 44 ed. *Cotelerius, Eccl. gr. monum.* III pp. 284 et 281 sqq.

⁶ На местима, где је реч о дисциплинарној јурисдикцији настојатеља, нигде се не спомње постојање апелационе инстанције.

⁷ *Novv.* 100 с. 1, 155 с. 36.

в) АРХИМАНДРИТ ИЛИ ЕГЗАРХ.¹

Архимандрит или егзарх је сталан контролни орган над манастирима и њиховим поретком те над животом монаха, који се налазе у његовој јуридикционој области. Овај надзор, бар у области дисциплине, није искључиво негативне природе, него укључује и право ингеренције у унутарњи манастирски живот и право чињења потребних корективних расположења². Дисциплинарно-казнена власт егзарха има, како се то може закључити из контактста Јустинијанове пов. 100 с. 4, конкурирајући или деволуторни карактер. Егзарх може ову функцију вршити директно или индиректно путем својих потчињених органа т. зв. ἀποκρισιάρχου, који на основу егзархове делегације имају задатак, да како непосредном визитацијом манастира тако и прикупљањем информација од света, који станује у околини манастира, створе себи потпуну и тачну слику о стању и приликама у појединим манастирима, те да, ако установе какву некоректност (πονηρόν), одмах на лицу места предузму одговарајуће дисциплинарне мере.³

с) EPISCOPUS ORDINARIVS (ἐπίσκοπος τοῦ τόπου).

У смислу одредбе cap. Chalс. 4, који претставља темељну правну основу за однос манастира и монаха према надлежном епископу, припада епископу у пуном обиму јурисдикција над подручним монасима и манастирима. Из овог генералног правног положаја деривира се дисциплинарно-казнена јурисдикција епископа, под коју потпадају сви деликти црквеноправне, дисциплинарне и световно-правне кривичне природе монаха почињених у њиховим изванманастирским односима, а код настојатеља и преступи почињени против унутарње манастирске дисциплине. Преступи споменутих врста таксативно су наведени у овим канонима халкидонског сабора: 3 (забрана бављења световним пословима), 4 (преступи против епископске јурис-

¹ Ср. мој чланак „Правни положај и организација грчких манастира“, публикован у овом часопису т. III (1928).

² Nov. 100 с. 4.

³ Ὁ δὲ τῶν μοναστηρίων ἐξάρχος (εἰ γὰρ εἴη κατὰ τὸν τόπον, ὡς περ ἐκ ταύτης ἐστὶ τῆς σὺδαίμονος πόλεως), ταῦτα περιεργάζετω καὶ στέλλετω τοὺς καλουμένους ἀποκρισιάρχους τοὺς αὐτοῦ κατὰ τὰ μοναστήρια, καὶ πυνθανέσθω καὶ ἐκ τῶν γειτόνων, μή ποῦ τι πονηρόν ἐπὶ τινος τῶν μοναστηρίων τῶν ἐγγύθεν γίνεται, καὶ ταῦτα ἀπαντα σαφρονίζετω καὶ τῆς προσκοβῆς ἀξιοῦτω προνοίας.

дикције над манастирима уопште те специјално преступи против клаузуре), 8 (преступ устајања против јурисдикционе власти надлежног епископа), 16 (преступ против виргинитета) и 18 (преступ учествовања у политичким заверама и комплотима против епископа и саклирика). Епископ је надлежни дисциплинарни орган за преступе настојатеља, било да исти преступи претстављају повреду манастирског устројства било пак повреду једне од набројаних канонских одредаба.¹ У смислу одредбе § 74 законика антиохиског патријарха Jesubarnun-а епископ суди и доноси сентенцију депозиције настојатеља због рђаве и по духовне интересе манастира и братије штетне управе² а осим тог епископу припада у смислу § 73 истога законика право суђења монасима у случајевима тешких преступа против унутарње манастирске дисциплине (ренитенција против настојатеља, стварање размирица међу братијом и неодржавање обета), који имају за последицу примењивање крајње казне т. ј. искључење из манастирске заједнице и монашког реда.³

По државном законодавству епископу је резервисана непосредна дисциплинарна власт над настојатељима свога подручја, као што следи из царске конституције издане између 484. и 524. год.,⁴ а осим тога врши надзор над свима манастирима те животом и радом монаха.⁵ Ово право врши он путем својих надзорних органа (ἐκδικοὶ τῆς ἐκκλησίας), који имају задатак, да испитују прилике у манастирима, па ако установе било какву нескладност у манастирском поретку уопште било какав дисциплинарни преступ извршен од стране појединих монаха, да одмах на лицу места спроведу дисциплинарно-казнени поступак и да у делегираном делокругу донесу одговарајућу казну.⁶ Дисциплинарно-казнена јурисдикција епископа је у сви-

¹ Ср, завршни пасус can. 4. Chalco.: τὸν μὲντοι ἐπίσκοπον τῆς πόλεως χρῆ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ποιῆσαι τῶν μοναστηρίων.

² Syrische Rechtsbücher herausg. und übersetzt von Ed. Sachau t. II p. 151.

³ Syrische Rechtsbücher herausg. und übersetzt von Ed. Sachau t. II, p. 151.

⁴ Cod. Iust. I 3,39... ἕκαστον (sc. μοναστήριον) δὲ ἡγορευμένον ἔχει ἕνα, ἐφ' ᾧ τὸ τῆ μὲν τοῦ ἡγουμένου καταστάσει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ γινομένοις ἐγκινδυνεύει τὸν ἐπίσκοπον, τῇ δὲ τῶν μοναχῶν τὸν ἡγορευμένον.

⁵ Cod. Just. I 3, 43, 8; novv. 100 capp. 4 et 5, 155 capp. 12 et 43.

⁶ Nov. 100 c. 4.

ма преступима против унутарње манастирске дисциплине (манастирског устава) у односу према топредметној дисциплинарно-казненој компетенцији настојатеља деволуторне природе.¹ Искључиву кривичну компетенцију има ἐπίσκοπος τῶν τόπων у погледу престапа против одредаба царске конституције, којом се забрањује даље постојање двоструких мушко-женских манастира.² У делегираном пак делокругу врши епископ кривичну јурисдикцију у преступима монаха, који су резервисани нормалној компетенцији епархијских синода, ако се исти преступи догоде у доба када синоди не заседају те ако између момента учињеног престапа и дана састанка синода постоји дужи размак времена, а преступ је међутим такве природе, да одлагање кривичног поступка може да нанесе тешке штете монашко-манастирској дисциплини.³ Епископу је у смислу уредбе nov. 155 с. 42 резервисана иницијатива за покретање поступка против монаха, који самовласно напусте манастир и право виндикације иметка тих монаха у корист манастира, коме су исти припадали. Напоследку према одредби nov. 155 с. 43 епископ и његов економ покрећу у заједници са намесницима провинција односно са трибуналом преторијског префекта у Цариграду кривични поступак у ствари деликта отмице и дефлорације аскеткиње или монахиње како против мушке тако и против женске особе, било да је деликт извршен са вољом или против воље дотичне женске. Једино се на основу споменуте одредбе не може утврдити, ко спроводи поступак бацања такве женске у манастир заједно са њеним иметком, да ли наиме епископ доноси односну мериторну одлуку а цивилна власт фунгира само као извршни казнени орган или пак обе акције спадају у делокруг цивилне власти.

д) ЕПАРХИЈСКИ (ПРОВИНЦИЈАЛНИ) СИНОД.

Према одредби nov. 155 с. 10 у делокруг епархијског синода спада расправљање и решавање међусобних распри епископа, клирика и монаха (διατιθέναι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς

¹ Nov. 100 с. 4. ἀλλὰ καὶ ὁ πόλις ἐκάστης ἐπίσκοπος τοῦτου πρόνοιαν ἔχεται, εἴτε πατριάρχης εἴτε μητροπόλιτης εἴτε καὶ τῶν καθ' ἕκαστον εἰη, καὶ τοῦς ἐβλαβεστάτους ἐκδικούς τῆς ἐκκλησίας τῆς αὐτοῦ στέλλεται ταῦτα ἀναζητοῦντας καὶ παραφυλάττοντας καὶ μὴ συγχωροῦντας μὴδ' ὅτιοῦν γίνεσθαι ἐξω τοῦ πρόσηκοντος, ἀλλὰ καὶ εἰ τι γένοιτο, θάπτεον τοῦτο ἐπανορθοῦν.

² Cod. Just. 1 3, 43, 8.

³ Nov. 174 с. 5.

κανόνας) као и свих преступа против канонских уредаба почињених било од клирика било од лајика (εἴ τι παρὰ τοῦς κανόνας ἐξ οἰουδῆποτε πρῶσῶπου ἠμάρτηται διορθοῦσθαι). У пов. 174 с. 4 исцрпно су набројани сви предмети, који спадају у кривично-јурисдикциону компетенцију епархијских синода. Синод расправља тужбе или пријаве поднесене у ствари вере или каноничких питања или предмета против епископа или презвитера или ђакона или других клирика било због њихова недолжна и осуде достојна начина живота било пак због других ствари, које потребују коректуру. Синод има право, да спроведе прописни дисциплинарно-казнени поступак и да испита пријаву односно оптужбу, и да, ако се докаже основаност пријаве односно оптужбе, изрекче казну, која мора бити у складу са канонима и одговарајућим државним законима.

Ако синод није на окупу а показала би се неопходна потреба, да се расправи један или више предмета јудицијалне природе, који спадају у делокруг провинцијалеог синода, нарочито ако би предлежала оптужба против неких клирика, игумана или монаха било због повреде чистоте вере било због срамна живота или пак због прекршења канонских прописа дужан је надлежни епископ да испита пријаву или оптужбу па ако се докаже истинитост навода, има туженог казнити каноничком казном сразмерно тежини преступа.

У компетенцију провинцијалног синода снага вршење надзора над кривичном јурисдикцијом те према томе синод фунгира као надлежна виша судска и административна инстанција над појединим епископима дотичне провинције и има право да са формалне и материјалне стране испитује епископске пресуде и да их оснажује или ван снаге ставља.

е) КОЕРЦИТИВНА ЈУРИСДИКЦИЈА СВЕТОВНЕ ВЛАСТИ.

Поред надлежности споменутих црквених органа постоји и надлежност органа световне власти како код покретања дисциплинарно-казненог поступка тако и код одмеравања казне, али искључиво на темељу световног прва и уз примењивање световних законских одредаба. Државним законодавством позноримске империје, нарочито у доба цара Јустинијана, предвиђени су случајеви, где органи државне власти имају *ex officio* да покрену и спроведу дисциплинарно-казнени поступак.

Компетенција органа световне власти је вишеструка: она обухвата у првом реду право и дужност надзора над примењивањем и извршавањем законских одредаба изданих од државног законодавства, чији је искључиви орган у позноримској епоси био император. Из овог права врховног надзора извире право непосредног поступања у случају констатованог неизвршавања државних законских одредаба од стране настојатеља као и пропуста у вршењу надзора, који има у истом предмету да врши *episcopus ordinarius* као надлежна надзорна власт над радом појединих настојатеља, а које право епископ врши непосредно или посредно путем својих делегираних органа¹. Надаље у ову компетенцију спада дисциплинарно-казнени поступак, и то у неким случајевима како спровођење поступка тако и доношење пресуде, а у другим случајевима ограничавају се органи државне власти на спровођење поступка, док се доношење пресуде оставља надлежном црквеном органу. Напослетку у законодавством пролисаним конкретним случајевима обављају органи световне власти извршење пресуда у кривичним и дисциплинарним стварима.

Конкретни случајеви, у којима државно законодавство предвиђа јурисдикцију органа световне власти, јесу ови:

1) Политичка и црквено-политичка агитација и акција те организација нереда, немира и револта, којима је сврха била насилна промена правца црквене политике или државног поретка, а ова се сврха могла постићи насилним уклањањем појединих експонираних световних и црквених функционера. Органи државних власти, наиме у Цариграду *praefectus praetorio* а у провинцијама намесници, имају при деликтама ове врсте да примењују на монахе као интелектуалне зачетнике споменутих акција одредбе световног казног права и да их кажњавају световним казнама, прописаним за ове деликте. С обзиром на природу деликта могу само споменути органи државних власти бити надлежни како за спровођење поступка тако и за доношење пресуда.

2) Исто тако надлежан је световни судски форум за расправљање и пресуђивање деликта самовољног напуштања манастира и монашког живота па с овим у вези враћања у мирски живот уколико је овај акт везан са ступањем у државну службу

¹ Nov. 100 capp. 4 et 5.

или који други позив (занимање), јер односне законске одредбе предвиђају световне коерцитивне мере те према томе спровођење поступка спада у искључиву компетенцију државних органа.¹

3) Код деликата почињених против обета виргинитета аскеткиња или монахиња, као што су отмица или дефлорација, спровођење поступка како против субјекта тако и против објекта деликта спада у надлежност како црквених (епскопа и његових економа), тако и световних власти (провинцијалних намесника).² 164 с. 17 односи се на један специјалан случај, проузрокован посебним приликама које су у Италији владале за време илеgitимне готске владавине (окупације), наиме на ступање у брак монахиња. Цео поступак, изрицање неваљалности тако склопљеног брака, раздвајање монахиња од њихових мужева и реституција истих њиховим манастирима спада, судећи по тексту новеле, у делокруг цивилне власти.

4) У случају затицања монаха *in flagranti* у крчми спровођење поступка спада у делокруг световне власти; надлежни су *ἐκδικοί τῆς πόλεως* (*defensores civitatis*) у провинцијама и судски трибунал преторијског префекта *per Orientem* у Цариграду.³ Акт пак искључења из манастира, који се предузима после поступка световне власти, спада у делокруг настојатеља манастира, коме дотични манастир припада.

§ 2. КАЗНЕ.

За доношење казних норми постоје два форума: црква и држава; обе силе не ограничавају се при доношењу казних норми на своју сферу т.ј. на постављање казни за преступе, које вређају и нрзушавају поредак исте, него залазе и у сферу друге организације, држава у црквену и обратно; на тај начин

¹ Cod. Iust. I 3, 52, 9 sqq; nov. 13 с. 6. У nov. 155 с. 42 отступа законодавац од овог начела прописујући за први случај самовласног напуштања манастира заједничку акцију црквених (епископ) и световних органа; међутим поступак поводом другог напуштања манастира остаје резервисан органу световне власти.

² Nov. 155 с. 43.

³ Nov. 100 с. 6. εἰ φανεῖν τίς τῶν ἐβλαβεστάτων μοναχῶν εἰς τι καπηλεῖον ἀναστρεφόμενος, τοῦτον εὐθὺς παραδίδοσθαι τοῖς τῶν πόλεων ἐκδικοίς ἢ ἐνταῦθα τῷ δικαστηρίῳ τῆς οἰκῆς ὑπεροχῆς σαφρονίζεσθαι τε διελεγχόμενον, καὶ μνησθεῖν τοῦτο τῷ ἡγομένῳ, ὥστε αὐτὸν οὐ ἐξελαθῆναι τοῦ μοναστηρίου τὸν ταῦτα πλημμελήσαντα.

имамо за низ преступа чисто световне природе црквене казне и обратно. Због паралелног постојања двају координираних законодавстава формирале су се према извору свог постанка две групе казни за преступе монаха: црквене и световне казне.

Сврха посебних за монахе постојећих казни је разноврсна: очување монашког и манастирског поретка (τὴν σεμνὴν ταύτην τῶν ἐύλαβεστάτων μοναχῶν διαγωγὴν καὶ μηδὲν ἀπρεπὲς ἢ ἀσεμνον αὐτῇ προσγίνεσθαι Cod. Just. I 3, 43, 8); заштита манастирске заједнице од опасности, која јој прети због даљег боравања делинквента у њеној средини (ако је преступ тако тешке природе, да се не може очекивати поправљање делинквента, услеђује његово искључење из заједнице: ὅτι καὶ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιῶι καὶ ὅλους τοὺς ἐν τῷ τόπῳ ταραττεῖ Aporphth. patr. Migne P. gr. 65 col. 156; ὅπως ἂν . . . αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ κακίας ἀπολαύσειε μόνος καὶ μὴ τι τῶν ἑαυτοῦ κακῶν καὶ ἐτέροις προσομαζήσῃται, ὡσπερ τι τῶν λοιμωττόντων καὶ ἀθεράπευτα νόσούντων βοσκήμάτων пов. 100 с. 5); поправна (διορθοῦσθαι ἕνα ἕκαστον Callinici vita s. Nypatii p. 103; θεραπεῦσαι καὶ σώσαι ψυχὰς Aporphth. patr. Migne P. gr. t. 65 col. 685; ἵνα καλλίω τάξιν λαβὼν αὐδὶς ἐπανέλθοι πρὸς ἑαυτὸν пов. 100 с. 5); превентивна (μὴ συγχωρῶν μείζω γίνεσθαι ἰὼν ὀλισθὸν μηδὲ ἀπολέσθαι ψυχὴν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἀσκήσεως σωτηρίαν καταφεύγουσαν пов. 100 с. 4; εἰ καὶ ἰσχύσειε τούτοις τοῖς τρόποις σώσαι τὸν ὀλισθάνειν ἀρχόμενον пов. 100 с. 5; ἵνα μὴ καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ ἐγκλήματι εὐρεθεῖη пов. 155 с. 43); виндикативна. Крајња сврха пак казна јесте опроштај греха и спас душе (ἔξεις συγχώρησιν παρὰ τοῦ θεοῦ vita s. Pachomii с. 38; χρὴ τοὺς θεραπευομένους μὴ πρὸς ἔχθραν δέχεσθαι τὰ ἐπιτίμια μηδὲ τυραννίδα νομίζειν τὴν ἀπὸ εὐσπλαγχνίας ἐπὶ σωτηρία τῆς ψυχῆς προσαγομένην αὐτῷ ἐπιμέλειαν Bas. M. reg. brev. 52).

Код преступа почињених против манастирске дисциплине (унутарњег манастирског поретка) оставља се настојатељу, да по свом нахођењу одмери казну према тежини преступа и уз узимање у обзир околности, под којима се преступ десио (Bas. M. reg. brev. 99 πρὸς δὲ τοὺς ἐπιτιμωμένους, οἷαν ἂν διάθεσιν ἀναλάβοι πατὴρ καὶ ἱατρός, μετὰ συμπαιδείας καὶ εὐσπλαγχνίας κατ' ἐπιστήμην θεραπεύειν τὸν ἴδιον υἱόν; Bas. M. reg. brev. 106 ἐν τῇ τῶν προεστώτων δοκιμασίᾳ γνωρίζεσθω ὁ καρὸς καὶ ὁ τρόπος κατὰ τε τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος καὶ ἔξιν ψυχῆς καὶ ἀμαρτήματος διαφορὰν; Bas. M. λογ. ἀσκ. III. с. 5. Migne P. gr. 31 col.

880 τὰ δὲ ἐπιτίμια τοῦ ἐπὶ πλημμελείᾳ τινὶ καταγνωσθέντος πρὸς τὸ μέτρον τοῦ ἁμαρτήματός· ἔστω καὶ τὸ κωλυθῆναι συστῆσαι εἰς ψαλμῳδίαν καὶ τὸ μὴ παραδεχθῆναι εἰς εὐχίης καινῶν καὶ τὸ ἀπόβλητον γενέσθαι εἰς τὴν. τῆς τροφῆς μετουσίαν. ἐν ᾧ καὶ πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ σφάλματος ὀρίσει τὸ ἐπιτίμιον τῷ ἔξαρμαρτάνοντι ὁ ἐπιστάτειν ταχθεὶς τῇ κοινῇ εὐταξίᾳ. Cf. uov. 100 c. 5.

Ако настојатељ манастира учини какав преступ те уколико је дотични преступ блаже природе, дужни су старији и разумнији монаси дотичне заједнице да опомену настојатеља (Bas. M. reg. fus. 27). Право примењивања казни оштријих од опомене припада искључиво надлежном епископу као његову непосредном надзорном и корективном органу (Cod. Just. I 3, 39). Изнимку у овом погледу чини одредба Пахомијевих правила сар. 89, која предвиђа за преступе настојатеља конституисање ad hoc судског колегијума из средине братства.

При одмеравању казне спроводи се начело поступности полазећи од блажих казни ка строжијим мерама Pachom. reg. capp. 83, 84, 86, 90; Bas. M. Reg. fus. 23 et 47, reg. brev. 57, 61 et 70; nov. Just. 100 c. 5).

Казне изречене у интересу унутарње манастирске дисциплине постају одмах извршне без обзира на њихову тежину; против тако доносених казни нема места правном леку.

Дисциплинарне казне престају или с издржањем истих или диспензацијом. Право опроста казне спада у компетенцију органа, који је исту казну одмерио. За опрост или ублажење казни изречених поводом дисциплинарних преступа надлежан је настојатељ манастира.

ЦРКВЕНЕ КАЗНЕ. ДИОРТИЧКЕ (КОРЕКТИВНЕ) КАЗНЕ.

а) Опомена, најблажа врста казне, која се редовно трократно подељује. Опомена се подељује тајно или јавно пред сакупљеним братством; јавно подељена опомена претстаља пооштрење казне (Aporth. patr. Migne P. gr. 65 col. 205/7; Bas. M. reg. fus. 28; Bas. M. reg. brev. 61; reg. brev. 70 трократна опомена.). Казна укора у смислу данашњег канонског права не постоји још у ово време; укором би се могла сматрати поштрена пред братством подељена опомена.

б) Епитимија се обично подељује у форми пооштреног поста и затвора у ћелији. Затвор у ћелији је апсолутан, спо-

јен са забраном примања посета и са конзеквентним спровођењем ћутања те са поштреним постом (*Vita s. Sabbae* с. 4 ed Cotel. Eccl. gr. mon. III 284/5), или ограничен уз дозволу похађања богослужења (*Tur. mon. s. Sabbae*).

γ) Батинање (шибање) је врста казне, која се на монахе у овом периоду примењује једино у Египту (39 шибана по Пахомијевим правилима *Paohm. reg. capp. 121/3; Hist. Laus. VII ed. Butler II 25* у Нитрији осуђује *πρώτος τῆς ἐκκλησίας* монахе, који згреше, на казну шибана.¹

δ) Одлучење. У ово време постоје две форме одлучења: одвојење од заједничког монашког живота и искључење од учествовања у црквеним функцијама. Прва форма долазила је нарочито до израза у искључењу од заједничке трапезе (*Bas. M. Λογ. ἀσκ. III с. 5 Migne P. gr. 31 col. 880. Cf. u Arophth. Mac. Aeg. Migne P. gr. 34 col. 24.* где се не односи на апсолутно одвојење од заједничког живота). Друга форма одвојења је искључење од учешћа у богослужењима, нарочито у евхаристичком богослужењу с ускраћењем тајне св. евхаристије. (*Theodori encom. in s. Theodosium ed. Usener p. 88; Cyrili vita s. Abraamii ed Grégoire p. 285/6; Arophth. patr. Migne P. gr. 69 col. 141* где је употребљен израз *χωρίζενν τῆς ἐκκλησίας*). 'Αφορίζεин и ἀφορισμός — постају техвички изрази специјално за искључење од евхаристијског богослужења. Ова казна идентична је са казном *ἀκοινωνητων εἶναι* нормираном у сан. *Chalc. 4, 8* и *16*.

в) СОФРОНИСТИЧКЕ (ВИНДИКАТИВНЕ) КАЗНЕ.

α) Искључење из манастира јесте најтежа и крајња мера, која се примењује код дисциплинарних престапа тешке природе (*nov. 100 с. 5*). Ова се казна примењује код следећих престапа: рада против јединства братске заједнице (*Bas. M. reg. brev. 39*; склоности за изазивање и органнзовање немира (*Bas. M. reg. brev. 84; cf. reg. brev. 7, 61, 86 et. 102*) и прекршаја обета послушности (*Bas. M. reg. Just. 28 et 47*) те престапа похађања крчми (*nov. 100 с. 6*) као и прекршаја обета *in generali* (*Bas. M. reg. fus. 14*). С овом казном искључења из-

¹ О казни батинања у римском казненом праву *Th. Mommsen, Röm. Strafrecht, Leipzig 1899 p. 983 sqq*; у Византији *Zachariae von Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechts², Berlin 1892 p. 341 sq.*

гледа да је идентична казна реалног одузимања монашког одела, што се може сватити као симболичан акт искључења (*Aporhth. patr. Migne P. gr. 65 col. 324/5.*)

β) Потпуно искључење из црквене заједнице (анатематизација), која је седмим каноном халкидонског сабора предвиђена за преступ напуштања монашког чина и одласка у државну службу.

2) СВЕТОВНЕ (ДРЖАВНЕ) КАЗНЕ.

α) Уврштење у сталеж куријала уз вршење и т. зв. *munera sordida* од којих су куријали редовно били ослобођени (*const. p. 531 Cod. Just. I 3, 52, 9 sqq.*)

β) Уврштење у *officium* кохорталина провинцијалног намењеника и конфискација иметка а у корист манастира⁸⁷ (в. о казни конфискацији иметка *pov. 13 c. 6.*; само казна уврштења у *officium cohortalinorum* предвиђена је у *pov. 155 c. 42.*)

γ) Искључење од могућности обношења државног звања или вршења каквог другог позива (*pov. 13 c. 8.*)

δ) Конфискација иметка у корист манастира (*pov. 13 c. 42; pov. 13 c. 6.* овде као акцесорна казна уз казну уврштења у кохорталине; *pov. 155 c. 42* уз казну губитка државне службе као акцесорна казна).

ε) Бацање у манастир примењивало се као казна за поновљени преступ самовољног напуштања манастира и враћања у лаички живот (*pov. 155 c. 42.*) Примењивала се ова казна и на аксеткињу или монахињу, која постане објекат отмице или ванбрачног живота или дефлорације (*pov. 155 c. 43.*) Исту казну одредио је Јустинијан (*pov. 164 c. 57*) за аскеткиње или монахиње *mulieres deo sacratae vel habitum religiosum habentes*, које су за време владавине готске биле склопиле брак. Да се казна бацања у манастир у горњим случајевима има сматрати световном а не црквеном казном, види се из *pov. 166 c. 10*, према којој се одредби ова казна примењивала на жене, које су починиле прељубу.¹

Казне α), β) и δ) прописане су против преступа напуштања манастира и монашког чина, враћања у стање мирјана и ступања у државну службу односно преузимања каквог цивил-

¹ О овој казни у Риму и Византији види Mommsen *op. cit.* pag. 1005; Zachariae von Lingenthal *op. cit.* p. 332.

ног позива. Казна под γ) погађа монахе, који су, постигавши нижи степен клирика (псалт, анагност), послужили се правом ових клирика и закључили брак.

Као што се из горњег прегледа види постоји у државном законодавству Јустинијанова времена тенденција ка поштрењу казних мера донесених у ствари преступа напуштања манастира и враћања у сталеж мирјана.

За поједине преступе налазимо комбинацију црквених и световних казни као н. пр. за напуштање монаштва и одлазак у државну службу (Сap. Chalc. 7 и напред цитиране државне законске одредбе), за стварање политичких и црквено-политичких немира и нереди те за организацију и учествовање у заверама против државне власти (Сap. Chalc. 18; Const. saec. V ex. vel. VI. in.; Cod. Just. I 3, 39.; const. a. 471 Cod. Just. I, 3, 29.; const. a. 531 Cod. Just. I 3, 52, 9).

§ 3. ПРЕСТУПИ.

Овде се не расправљају сви преступи, које монах може да учини и за које постоје опште за све хришћане важеће норме, него се ограничавамо на приказ оних монашких преступа, гледе којих је црквено и државно законодавство нашло за потребно да изда посебне одредбе. Према томе не улазе у оквир овог излагања деликти против хришћанске религије (апостасија), учења ортодоксне цркве (јерес) и јединства црквене организације (схизма). Оба законодавства нормирају како црквено-дисциплинарне тако и извесне световне казненеправне преступе монаха.

ЦРКВЕНИ ПРЕСТУПИ.

ПРЕСТУПИ ПРОТИВ ЦРКВЕНОГ ПОРЕТКА.

α) Преступ против јурисдикционе власти надлежног епископата нормиран је у канонима VI. васељенског сабора и const. a. 531 Cod. Just. I 3, 30. Преступник се кажњава одлучењем.

β) Отворено устајање против авторитета и јурисдикције надлежног епископа и самовласне акције, за које Сap. Chalc. 8 одређује казну одлучења.

γ) Учествовање монаха у конспирацијама против епископа и клирика. Сap. Chalc. 18 прописује за овакве монахе казну ἐκλιπέτωσαν πάντῃ τοῦ οἴκειου βαδρού. Пошто монаси овог периода већином немају јерархијског степена (βαδρός), има се ова одредба схватити у смислу искључења из монашког сталежа.

ПРЕСТУПИ ПРОТИВ СТАЛЕШКИХ ДУЖНОСТИ И ПРОПИСА МАНАСТИРСКОГ УСТАВА.

α) Залажење и задржавање по крчмама. Јустинијанова пов. 100 с. 6, која се наслања на раније у овом предмету за клирике издане црквене наредбе (cap. apost. 54 и cap. Laodic. 24), предвиђа за овај преступ искључење из манастирске заједнице.

β) Преступ против канонске забране бављења световним (κοσμικαὶ διοικήσεις; cap. Chalc. 3 и 43; последњи канон шта више у генералној форми забрањује бављење ἐκκλησιαστικῶς καὶ βιωτικοῦς πράγμασι).

γ) Преступ нарушења начела *stabilitas loci* и клаузуре. Овај преступ је предмет како црквеног тако и државног законодавства. Cap. Schalc. 4 прописује казну одлучења, док државне законске одредбе, наиме конституције од год. 471 и 531 (Cod. Just. I 3, 29 et I 3, 52, 9) и пов. 100 сарр. 1 et 2 не садрже никакве посебне казнене санкције. Св. Василије Вел. забрањује излажење из манастира осим по налогу или са дозволом настојатеља (Bas. M. λογ. ἀσκ. IV Migne P. gr. t. 31 col. 880, reg. fus. 34 et 44, reg. brev. 120). Као специјалан деликт ове врсте квалификује Јустинијан долажење монаха у женске манастире и бављење у истим и обратно (Cod. Just. I 3, 33; пов. 100 с. 3).

δ) Повреда обета виргинитета, за који су преступ и црквено и државно законодавство створили казнене одредбе. Црквено законодавство (cap. Ansurg. 19 и cap. Chalc. 19) одређују као казну одлучење (cf. и Arophth. patr. Migne P. gr. 65 col. 85). Државно пак прописује за преступ закључења брака монаха, који је постигао нижи степен клириката, казну искључења из клира и монашког реда пооштреноу забраном ступања у државну службу или вршења било ког цивилног позива (ἐκβαλλέσθω παντοίως τοῦ κλήρου, οἷα τὴν προτέραν ἀσκήσιν καὶ τὸν μονήρη κατασχόντων βίον καὶ ἰδιώτης ἔστω τὸ λοιπὸν, πρὸς στρατείαν μὲν ἢ ἑτέραν ἐπιτήδευσιν ἔλθειν οὐ θαρράων); прекршај виргинитета од стране монахиња и удају истих кажњава пак бацањем у манастир брахијалним путем (пов. 155 с. 43 et 164 с. 17).

ε) Непокорност. Овај преступ сматра се као један од најтежих и третирање овога заузима врло важно место у правилима св. Пахомија (сарр. 8, 13, 72, 85, 88, 92, 117) и списима св. Василија Вел. Λογ. ἀσκ. IV Migne P. gr. 31 col.

884 reg. fus. 28 et 47., reg. brev 38). Често спомињање у монашким житијама потребе послушности и нарочито истичање конкретних случајева непослушности јасно показује колика се важност полагала на стриктно одржавање и извршивање овог начела, које сачињава најбитнији елемент киновитског живота (cf. Arophth. Mac. Aeg. Migne P. gr. 34 col. 264; Antonii vita s. Symeonis Styl. ed. Lietzmann p. 26; Cyrili vita s. Abraamii ed Grégoire p. 284-6). Инсубординација сматра се као оглушење *πρὸς τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου* (Bas. M. reg. fus. 28) па се, с позивом на Римљ. 13, 2, монах, који остаје у овом преступу тврдокоран, кажњава казном искључења (reg. fus. 28 et 47). Државно законодавство такођер нарочито наглашује дужност поковавања монаха настојатељу (нов. 13 с. 3 τῶ ὁσῶν αὐτῶν ἡγεμόνι πειθόμενοι καὶ τὴν παραδεδομένην ἄκκησιν ἀμέμπτως τηροῦντες).

η) Напуштање манастира и монашког реда и враћање у сталег мирјана, спојено често са ступањем у државну службу или какав цивилни позив. У правилима св. Пахомија (Capp. 121—3) а нарочито св. Василија Вел. (reg. fus. 14) расправља се врло подробно ова појава, која је већ у раној епоси монаштва у IV. и V. веку била већ врло раширена; број монаха у источним провинцијама позноримског царства био је врло велик, па се није чудити, што се међу њима налазило и људи нестална карактера, који су се доста лако одлучивали на напуштање монашког чина. Св. Василије Вел. најоштрије осуђује овакав поступак и квалификује га као преступ учињен према самом Богу (reg. fus. 14 ὡς εἰς θεὸν ἐξαρπαζόντα, ἐφ' ὃν καὶ εἰς τὴν ὀρολογίαν τῶν συνθηκῶν κατέθετο.... 'Ὁ γὰρ ἀναθεὶς ἑαυτὸν τῷ θεῷ εἶτα πρὸς ἄλλον βίον ἀποληθίσας ἱεροσύλος γέγονε).¹ Учесталост ове појаве принудила је како цркву тако и државу на предузимање енергичних законодавних мера. Тако је четврти васељенски сабор у 4. канону напуштање манастира и монашког реда ставио под казну анатеме. Цар Јустинијан је у овом погледу издао низ врло оштрих одредаба, које су биле већ раније изложене у поглављу о казнама. Св. Василије Вел.

¹ Cf. писмо патр. Теофила монасима ман. Pbañ у Der Papyruscodex saec. VI-VII, der Phillipsbibliothek in Cheltenham ed. W. E. Crum, Strassburg 1915 p. 71.: „Wer aber (δὲ)abfällt, der wird den Tieren (θηρίων) zum Frasse werden, die auf der Strasse sind“.

(reg. fus. 14) изрично забрањује настојатељима да примају натраг у манастир особе, које су већ једном напустиле биле манастир и чин.

с) Преступи против одредаба манастирског устава. Појава нарушавања и прекршавања одредаба манастирског устава била је још више раширена од претходно приказане појаве напуштања манастира и монашког сталеза; она се доста често спомиње у житијима монаха IV.—VI. века. Пермаментно нарушавање одредаба манастирског устава, како оних који се односе на заједнички живот; тако и оних који се тичу тачности и уредности похађања свих богослужења те побожног и беспрекорног владања на богослужењима и заједничким састанцима изван св. храма повлачило је за собом теже казне, а упорна истрајност у преступању манастирских правила кажњавана је искључивањем из манастирске заједнице (Cyrilli vita s. Euthymii ed. Loppin у *Analecta graeca* I p. 37 мотивише искључење речима *ἵνα μὴ διὰ τῆς μεταβάσεως ὁ κανὼν ἡμῶν διαλυθῆι*; сличну мотивацију налазимо у *Antonii vita s. Symeonis Styl. ed. Lietzman* p. 26 *τι πλανᾷς τοὺς ἀδελφοὺς, τί καταλύεις τὸν κανὼνα τοῦ μοναστηρίου*). Нарочиту врсту повреде одредаба о заједничком животу у манастиру чини завађање братије, раздор и свађа (*Pachomii reg. capp.* 83, 84, 86 и 90; *Antonii vita s. Symeonis Styl. ed. Lietzmann* p. 26).

ПРЕСТУПИ ПРОТИВ НОРМИ ДРЖАВНОГ ЗАКОНОДАВСТВА.

Овамо спадају у првом реду преступи против законских одредаба императора, које се односе на нормирање манастирског живота. (*Cod. Just.* I 3, 43, 8; nov. 100 c. 1 et 103).

Осим тога преступи против јавног реда и мира те постојећег државног поретка давали су повода државној власти, да предузме мере за предупређење акција ове врсте. Против ових преступа уперене су царске конституције а. 471. (*Cod. Just.* I 3, 29), saec. V. ex. vel. VI. in. (*Cod. Just.* I 3, 30) и а. 531 (*Cod. Just.* I 3, 59, 9). Преступи ове врсте квалификују се као злочинства против државе и потпадају под удародносних закона¹. И црква је на IV. васељенском сабору донела одредбу (cap. 4) против оваквих акција монаха (*ἐπειδὴ τῶ μοναχικῶ κεχρημένοι προσχῆματι τὰς τε ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικά διαταράττουσι πράγματα, περιόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν*).

¹ Cf. Monnusen op. cit. p. 562 sqq.

§ 4. ДИСЦИПЛИНАРНИ ПОСТУПАК.

Материјал садржан у житијима монаха те у црквеним и државним законодавним делима не пружа довољно основе за стварање иоле потпуне и тачне слике о дисциплинарном поступку, који је био примењиван у манастирима у дисциплинарним стварима против монаха. Извесно је да је овај поступак био усмене природе и да је, по свој прилици, отступао од форми синодалиог казненог поступка, који је имао доста сличности са римским казним поступком.¹ Дисциплинарни поступак манастирски састоји се из пријаве или оптужбе, истраге, одбране спојене са доказним поступком и пресуде. Вођење истраге и мериторно решавање и пресуђивање концентрисано је у једној личности, у настојатељу. Против пресуде нема места правном леку и она постаје одмах извршна. Како црква не располаже коерцитивним сретствима ставља јој у случају резистенције осуђеника државна власт *bracchium saeculare* у сврху извршења пресуде. Државно законодавство тачно наводи случајеве монашких кривичних ствари, у којима црква има право, да од органа државних власти затражи стављање на расположење брахијалне силе (*Cod. Just. I 3, 43, 10, nov. 13 in fine, nov. 100 c. 6., nov. 155 capp. 42 et 43, nov. 164 c. 17.*).